

3. Дарендорф, Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы [Текст] / Р. Дарендорф. – М.: Наука, 2002. – 320 с.

4. Усманова Э. Восточная Европа как новый подчиненный субъект [Текст] / Э. Усманова // Европейская перспектива Беларуси: интеллектуальные модели. – Вильнюс: ЕГУ, 2007. – С. 105-140.

5. Higley J., Gunter R. (eds.) Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe. – Cambridge, 1992. – 382 с.

6. Karl T., Schmitter P. Democratization Around the Globe: Opportunities and Risks // Klare M., Thomas D.C. (eds.) World Security. Challenges for a New Century. – N.Y.: St. Martin's Press, 1994. – 240 pp.

7. Kullberg J. Institutions and Democratization in Russia and Eastern Europe // Gill G. (ed.) Elites and Leadership in Russian Politics. – N.Y.: St. Martin's Press, 1998. – 320 pp.

8. Linz J.J. Transitions to Democracy // The Washington Quarterly. – 1990. – Vol.13. – No.3. – P. 27-34.

9. Promoting the policy debate on social cohesion from a comparative perspective. Trends in Social Cohesion. – Council of Europe, 2001, December. – No.1. – pp. 5-6.

10. Shkandrij M. The Postcolonial Moment in Ukrainian Writing // From Sovietology to Postcoloniality. Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective / J. Korek (ed.). – Stockholm: Södertörns högskola, 2007. – pp. 83 – 92.

References:

1. Voropayeva, T. S., 2008. Integhratyvnyi potencial suchasnogho ukrajinoznavstva: teoretyko-metodologichni aspekty [Integrative potential of contemporary Ukrainian studies: theoretical and methodological aspects]. VII Mizhnarodnyj konghres ukrajinistiv. Zbirnyk naukovykh statej. Osvita. Ukrajinoznavstvo. Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M.T. Rylsky of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 45–54 (in Ukrainian).

2. Voropayeva, T., 2016. Spiljna identychnistj v konteksti konsolidaciji ukrajinstva [Common identity in

the context of Ukrainian consolidation]. Visnyk Kyjivskogho nacionalnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrajinoznastvo. VPC «Kyjivskij universytet», Kyiv. 1(18), 11–14 (in Ukrainian).

3. Darendorf, R., 2002. Sovremennij sotcialnyj konflikt. Oчерк politiki svobody [Modern social conflict. Essay on Freedom Policy]. Nauka, Moscow. 320 (in Russian).

4. Usmanova, E., 2007. Vostochnaia Evropa kak novyj podchinennyi subekt [Eastern Europe as a New Subordinate Substance]. Evropeiskaia perspektiva Belarusi: intellektualnye modeli. ESU, Vyljnus. 105–140 (in Russian).

5. Higley, J., Gunter, R., 1992. Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe. Cambridge, 382 (in English).

6. Karl, T., Schmitter, P., 1994. Democratization Around the Globe: Opportunities and Risks. In Klare M., Thomas D.C. (eds.). World Security. Challenges for a New Century. St. Martin's Press, N.Y., 240 (in English).

7. Kullberg, J., 1998. Institutions and Democratization in Russia and Eastern Europe, In Gill G. (ed.) Elites and Leadership in Russian Politics. St. Martin's Press, N.Y., 320 (in English).

8. Linz, J.J., 1990. Transitions to Democracy. The Washington Quarterly. Vol.13. 3. 27–34 (in English).

9. Promoting the policy debate on social cohesion from a comparative perspective. Trends in Social Cohesion., 2001. Council of Europe. December. 1, 5–6. (in English).

10. Shkandrij, M., 2007. The Postcolonial Moment in Ukrainian Writing. Korek J. (ed.). From Sovietology to Postcoloniality. Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective. Södertörns högskola, Stockholm, 83–92 (in English)

УДК 165.21(045):(477)

Ірина Грабовська

АНТРОПОЛОГІЧНА СКЛАДОВА КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню соціокультурного антропологічного типу, який став актором історичного розвитку України доби постколоніалізму. Авторка виходить з позицій, що певний домінуючий соціокультурний антропологічний тип як певний збірний ідеальний тип людини не лише формує обличчя епохи, але і визначає перспективи руху соціуму у напрямку майбутнього. Актуальність даного дослідження визначається тим фактом, що саме людський фактор відіграє вирішальну роль в історії. Антропологічний складовий трансформаційних процесів на постсоветському просторі присвячено вже чимало розвідок у межах українського соціогуманітарного дискурсу. Проте, антропологічній специфіці постколоніального періоду, в який вступила Україна зі здобуттям незалежності у 1991 р. та перебуває ще і до цього часу, не приділялось спеціальної уваги. У статті простежується відмінність між людиною України та українською людиною. Під людиною України постколоніальної доби мається на увазі вся сукупність сформованих соціоантропологічних типів, які діють на даних теренах у визначений час. З іншого ж боку,

аналізується формування збірного типу української людини. Під українською людиною маються на увазі свідомі патріотично налаштовані громадяни країни. Наприкінці XIX – поч. XX ст. їх називали «щирими» українцями. Робиться висновок про перспективність позитивного розвитку України при домінуванні типу української людини.

Ключові слова: Україна, постколоніальна епоха, соціоантропологічний тип, свідомий українець, «щирий» українець, соціоугуманітарний дискурс.

Iryna Grabovska

ANTHROPOLOGICAL COMPONENT OF CONSOLIDATION PROCESSES IN POST-COLONIAL UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the study of the socio-cultural anthropological type, which became the actor of the historical development of Ukraine during the period of post-colonialism. The author proceeds from the standpoint that certain dominant socio-cultural anthropological type as a certain collective ideal of the person not only forms the face of the era, but also determines the prospects of the movement of society in the future direction. The relevance of this study is determined by the fact that it is the human factor that plays a decisive role in history. Anthropological component of the transformational processes in the post-Soviet space has already devoted to a lot of intelligence within the framework of Ukrainian socio-humanitarian discourse. However, the anthropological peculiarity of the post-colonial period, which Ukraine entered with gaining independence in 1991 and is still there, has not received any special attention. The article traces the distinction between a man of Ukraine and a Ukrainian person. The postcolonial age of a person of Ukraine means a whole set of prevailing socio-anthropological types that act on these areas at a particular time. On the other hand, the formation of a collective type of the Ukrainian person is analyzed. Under the Ukrainian person refers to conscious patriotic citizens of the country. At the end of the XIX – beginning. Twentieth century they were called «sincere» Ukrainians. A conclusion is drawn about the prospect of a positive development of Ukraine in the domination of the type of Ukrainian man. The study of anthropological types as social constructs of a certain age and actors in the history of individual peoples, countries, nations, and countries is devoted to many works in the structure of both Ukrainian and foreign socio-humanitaristics. To date, scientific works of such scholars as E. Fromm, H. Arendt, Y. Kristeva, N. Berdyaev, S. Žižek, J. Lipovetsky, M. Foucault, E. McKinnon and many other theorists of humanitarian science have become classical. Particular attention in the study of the anthropological characteristics of the era deserve the works of the French historical school «Annals», both as a study of the so-called «later Annals», as well as the works of the already recognized classics of this historical direction. Among the scientific developments of Ukrainian researchers, the work of representatives of the Ukrainian Diaspora, first of all, the European, Canadian and US, deserve special attention. It is worth mentioning the names of such scholars as O. Kulchytsky, E. Malanyuk, N. Hrigoryiv, I. Rybchin, M. Shlemkevich and others.

A considerable amount of scientific researches of modern researchers from Ukraine is also devoted to the issue of socio-anthropological type and to reveal the specificity of the existence of a certain type of Ukrainian man. The study of various aspects of this issue dedicated to works of E. Andros, E. Bystrytsky, I. Grabovska, S. Hrabovsky, I. Dzyuba, S. Krymsky, R. Korogodsky, V. Lisnovy, I. Losev, S. Prolyev, E. Sverstiuk, V. Shamraj and many others.

Keywords: Ukraine, post-colonial epoch, socio-anthropological type, conscious Ukrainian, «sincere» Ukrainian, socio-humanitarian discourse

Постановка проблеми. Дослідження постколоніальної доби в існуванні сучасної України потребує комплексного різномірного аналізу даної реальності. Не останнє місце серед напрямних наукових розвідок повинен займати аналіз антропологічної складової цієї доби. Адже, як справедливо зазначає В.В. Шамрай, «опорою кожного суспільного устрою є створюваний ним людський тип, налаштований на відтворення існуючих соціальних диспозицій, схем діяльності, системи цінностей. Цей тип – не просто абстрактна подібність учасників певного суспільства. Він виконує активну системотворчу роль, набуваючи значення сталої антропологічної матриці» [12, с. 210]. І далі авторка стверджує, що для розуміння будь яких процесів доби варто особливу увагу звернути на перетворення людських індивідів на певний антропологічний тип, бо «суспільний лад, інтеріоризований у відповідний людський тип, отримує в його особі постійно діюче активне начало власного самовідтворення» [12, с. 210].

З'ясування специфіки соціального типу, що діє в нових історичних умовах, в яких опинилась Україна після розпаду Советського Союзу, вочевидь, є

невід'ємною умовою системного аналізу сучасної (1991 р. – до теперішнього часу) доби.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню антропологічних типів як соціальних конструктів певної доби та акторів історії окремих народів, країн, націй, держав присвячено чимало робіт в структурі як української, так і зарубіжної соціоугуманітаристики. На сьогодні вже класичними стали наукові праці таких вчених, як Е. Фромм, Х. Арндт, Ю. Крістева, Н. Бердяєв, С. Жижек, Ж. Ліповецький, М. Фуко, Е. Мак-Кіннон, Тейяра де Шардена, М. Шлера і багатьох інших теоретиків гуманітаристики. На особливу увагу у вивченні антропологічної характеристики епохи заслуговують роботи французької історичної школи «Анналів», причому як дослідження так званих «пізніх Анналів», так і власне праці вже визнаних класиків цього історичного напрямку. Серед наукових розробок українських дослідників на особливу увагу заслуговують роботи представників української діаспори, насамперед, європейських, канадських і США. Варто назвати імена таких вчених, як С. Кульчицький, Є. Маланюк, Н. Григорієв, І. Рибчин, М. Шлемкевич та інші [3].

Значна кількість наукових розвідок сучасних дослідників з України теж присвячена питанню

соціоантропологічного типу та виявленню специфіки існування певного типу української людини [4]. Дослідженню різних аспектів цього питання присвячено роботи Є. Андроса, Є. Бистрицького, А. Бичко, І. Бичка, М. Булатова, І. Грабовської, С. Грабовського, І. Дзюби, С. Крилової, С. Кримського, Р. Корогодського, В. Іванова, А. Єрмоленка, В. Лісового, І. Лосєва, В. Матвєєва, С. Пролєєва, Є. Сверстюка, В. Табачковського, Т. Талько, В. Шамрай, В. Шинкарука, Н. Хамітова та багатьох інш.

Якщо у 90-х – на початку 2000-х в українській соціогуманітаристиці активно обговорювалось питання про коректність/некоректність застосування самого поняття «українська людина», то сьогодні цей термін вживається дуже широко без додаткових зауваг, втративши навіть лапкування при використанні у наукових текстах, що, у свою чергу, свідчить про легітимацію та вже існуючу певну усталеність даного поняття в українській соціогуманітаристиці. Наприклад, сьогодні виходять роботи наступного типу: навчальний посібник «Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності» [10]; розвідка Т. Альберди «Філософія українського синтезу, або в пошуках загубленої української людини» [1]; стаття В. Лісового «Українська людина й російський тоталітаризм» [6]; стаття З. Скринник «Українська людина в лабіринтах огрошеного світу» у фаховому гуманітарному журналі «Університетська кафедра» [9] тощо.

Отже, дослідження соціокультурного типу особистості є однією з актуальних наукових проблем, якій присвячена низка вказаних вище досліджень.

Мета дослідження. У запропонованого дослідження є низка цілей, зокрема, 1) виявлення антропологічної специфіки постколоніальної доби; 2) з'ясування питання, чи існує феномен людини постколоніальної доби в Україні; 3) чи відрізняється людина України постколоніальної доби від української людини як соціокультурний тип.

Виклад основного матеріалу. Для більшості серйозних українських дослідників сьогодення визнання факту постколоніального статусу України є вже абетковою істиною. Не менш значимим є і той факт, що визнання статусу України як колонії Росії протягом майже 350 річної історії її існування, є одночасно і визнанням імперськості самої Росії. Як доводить знаний політолог Ігор Лосєв, Росія у власній історії ніколи не мала періоду національної держави, вона завжди була імперією. Це її реальність від самого початку. Саме ведучи колоніальні війни, Росія завойовувала землі сусідів і до того ж змусила повірити власний народ в його «богообраність». Вона наділяла правителів держави атрибутами майже Бога. І сьогодні «на насадженні нетерпимості або поблажливості до інших народів сучасний режим РФ створює російську націю» [7], – стверджує І. Лосєв. Аналітик вважає, що «...українці, навпаки, належать до того невеликого кола націй, що пережили і колоніалізм, і геноцид, і тоталітаризм, тому значною цінністю для українця залишається

справедливість і повага до особистості. На цьому ґрунтується ідея української нації» [7].

За віки колоніального існування в Україні витворився певний масовий тип людини, який забезпечував перебування у стані залежності цілої нації. Певної специфіки процес упокорення українства набув в часи советської імперії, коли на додачу до вже традиційного типу малороса, хохла, добре описаного, наприклад, Є. Маланюком [8], витворюється тип советської людини. У постперебудовний період цей тип набуває гостро негативних конотацій і означається терміном «совок».

Поразка національно-визвольних змагань української революції 1917 – 1921 рр. призводить і до руйнування типу так званого «щирого» українця (під «щирими» тоді, на початку XX ст., мались на увазі свідомі патріотично налаштовані українці). Цей процес в українській соціогуманітаристиці набув характеристик періоду «загубленої української людини» завдяки однойменній розвідці М. Шлемкевича [14].

Подолання колоніального стану для України не завершилось транзитним періодом, як то сталося з країнами Прибалтики. Країна перейшла у досить довгий час постколоніального існування – перехідну добу, що, як тепер стало очевидно, не могла не переживати нація, яка так довго існувала в стані колонізованої. Не можна не погодитись із твердженням Ф. Фанона про те, що «процес звільнення колоній ніколи не відбувається непомітно, оскільки він здійснює серйозний вплив на людей і значною мірою змінює їх. Пригноблені своєю меншовартістю глядачі спектаклю перетворюються на привілейованих акторів і раптом опиняються у засліплюючому світлі потужних прожекторів, які наводять на них сама історія. Національне звільнення привносить у буття природний ритм. Це буття народжується разом з новою людиною, а разом з оновленим буттям з'являється нова мова і формується нова людська спільність. Звільнення колоній обертається справжнім створенням нової людини. Проте, причинність цього творення анітрохи не пов'язана з якоюсь надприродною силою; «істота», яка зазнала колонізації, стає людиною, звільнюючи саму себе» [11].

Одразу після набуття незалежності у 1991 році в українському вітчизняному дискурсі з'явилися роботи, що аналізували антропологічний складник постколоніальної доби. Проте абсолютна більшість авторів схилилась до думки, що «відродження» саме української людини (тобто, свідомого патріотично налаштованого українського громадянина) як масового типу на теренах самостійної України вимагає значних зусиль, оскільки у спадок звільненій від колоніальної залежності нації залишилась значна кількість як масового антропологічного типу «совка», так і «малороса» та «хохла», які активно відроджувалися тепер вже в номінально незалежній державі [5]. З часом почав витворюватися і тип «нового українця» (саме так, у російському варіанті)

– нової людини – представника верстви компрадорської буржуазії та її обслуги в Україні, а також почав формуватися тип (дехто із дослідників називає їх класом) нового чиновництва. Варто наголосити, що «нова українська людина» в пошуках українських інтелектуалів виглядала кардинально протилежним чином, ніж реальний український чиновник чи олігарх. Так, наприклад, популярний український письменник В. Шкляр писав: «Нова українська людина – це загострене почуття гідності. Людської, а відтак і національної. Це міцно пов'язано. Таке почуття в ідеалі мусить бути природним і не обтяжувати тебе психічно, не напружувати якимись зобов'язаннями, показним патріотизмом, це все має бути в крові» [13].

Фактично період правління президента В. Януковича та його кліки в історії вже новітньої української державності став реваншем советської людини, яка з менталітетом колонізованого перейшла у стан компрадорської буржуазії. За характеристикою Б. Андерсона, така буржуазія формується саме в постколоніальний період історії країни. Вона не має патріотичних «забобон» і моральних утримувачів у гонитві за наживою [2].

Вище означені масові антропологічні типи, які діють на українських теренах, варто скоріше назвати не українською людиною, а людиною України, залишивши термін «українська людина» для означення свідомого патріотично налаштованого громадянина країни. Такий тип масової особистості, не дивлячись на труднощі перехідного постколоніального періоду, в Україні все ж почав формуватися. Це тип «справжнього», «щирого», тобто свідомого українця-патріота. Завдяки йому відбулося три революції, остання з яких була Революцією Гідності. Українським патріотам вдалось відстояти своє право на життя у незалежній державі у боротьбі з проросійським режимом Януковича, протистояти «руському міру». Саме українська людина захищає Батьківщину від російської агресії на Сході країни.

Висновки. Отже, Україні постколоніальної доби притаманна «антропологічна» специфіка, яка полягає в існуванні певного масового соціально-культурного типу особистості – суб'єкта історичних змін. Цей антропологічний соціальний тип має «подвійну природу». З одного боку, актором виступає людина України, до якої належать так звані «новые украинцы» та залишки советської людини, а також типаж малороса та хохла. Сюди ж можна зарахувати і незначну частку космополітів. Поряд із цим формується нова українська людина – свідомий патріотично налаштований громадянин української політичної нації, завдяки якому лише і можливе збереження самостійної незалежної держави Україна, що має перспективу в майбутньому.

1. Альберда Т. Філософія українського синтезу, або В пошуках загубленої української людини [Текст]

/ Тарас Альберда. – [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/358552/#ixzz4kJNcE86p>

2. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Друге, перероблене видання [Текст] / Бенедикт Андерсон. – Київ: Критика, 2001. – 276 с.

3. Грабовська І. Концепція «української людини» в філософському доробку мислителів діаспори та філософів сучасної України [Текст] / Ірина Грабовська // Український вимір. Міжнародний зб. інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. У 3-х т. – Ч. 8. – Т. III. – Чернігів, ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2009. – С. 69 – 72.

4. Див., наприклад: Грабовська І. Україна в пошуках позитивного культурно-антропологічного типу [Текст] / Ірина Грабовська // Сучасність. – 2001. – № 3. – С. 63 – 70; Грабовська І. Соціокультурні типи «української людини» та їх поведінкові виявлення [Текст] / Ірина Грабовська // Календар-щорічник «Українознавство-2008». – К., 2007. – С. 88 – 95; Грабовська І. Гендерна антропологія в структурі філософського знання: освітній та науковий виміри [Текст] / Ірина Грабовська // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Науковий журнал. Вип. 2. – Дн-ск: Вид-во Дніпропетровського національного університету. – 2011. – С. 146 – 152; Грабовська І. Ментальні характеристики українців у творчій спадщині Юрія Липи [Текст] / Ірина Грабовська // Шості Липівські читання. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2012. – С. 14 – 19; Грабовська І. М. Шевченківська людина (до питання про еволюцію українського соціокультурного типу особистості) [Текст] / Ірина Грабовська // Збірник тез науково-практичного семінару «Т. Г. Шевченко і сучасна гуманітарна наука». – К.: ДЕДУТ, 2014. – С. 11 – 14; Грабовська І., Талько Т. Принцип людиномірності в контексті світоглядно-методологічних засад української гуманітаристики [Текст] / Ірина Грабовська, Тетяна Талько // Матеріали міжнар. н-п. конф. «Людиновимірність гармонізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів: наукові досягнення і перспективи». – Мелітополь. – 11- 12 червня 2015. – С. 30 – 33.

5. Див. про це детальніше: Грабовський С. ХХ ст. та українська людина. Виклики і відповіді [Текст] / С. Грабовський. – К: Стилос, 2009. – 227 с.

6. Лісовий В. Українська людина й російський тоталітаризм [Текст] / Василь Лісовий. – [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/24651775.html>

7. Лосев І. Чим сьогодні українська нація відрізняється від російської [Текст] / І. Лосев. – [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.rivnist.in.ua/news/2015/03/12/9136>

8. Маланюк Є. Малоросійство [Текст] / Євген Маланюк. – Нью-Йорк, 1959. – 31 с.

9. Скринник З. Українська людина в лабіринтах огрошвленого світу [Текст] / З. Скринник //

Університетська кафедра. Культурологія. Аксиологія. Філософія. Етнологія. Дискусії. Рецензії. Анотації: альм. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; Ін-т приклад. та проф. етики; [голов. ред. Ю. Вільчинський]. – Київ: КНЕУ, 2013. – Вип. 2. – С. 45 – 56.

10. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра філос. наук, проф. З. Е. Скринник [Текст]. – К: УБС НБУ, 2015. – 609 с.

11. Фанон Ф. О насиллі [Текст] / Франц Фанон. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.redflora.org/2014/08/blog-post.html>

12. Шамрай В.В. Модерне суспільство: від ліберальної і тоталітарної утопій до мережної соціальності: Монографія [Текст] / В.В. Шамрай. – Київ: НАН України, 2015. – 306 с.

13. Шкляр В. Нова українська людина – це загострене почуття гідності [Текст] / Василь Шкляр. – [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.argumentua.com/tsitaty/nova-ukra-nska-lyudina-tse-zagostrene-pochuttya-g-dnost>

14. Шлемкевич М. Загублена українська людина [Текст] / Микола Шлемкевич. – Нью-Йорк, 1954. – 158 с.

References:

1. Al'berda T. Filosofiya ukayins'kogo sy'ntezu, abo V poshukax zagublenoyi ukayins'koyi lyudy'ny'. [The Philosophy of Ukrainian Synthesis, or In Search of a Lost Ukrainian Person]. Article. Retrieved from URL (in Ukrainian).

2. Anderson B., 2001. Uyavleni spil'noty'. Mirkuvannya shhodo poxodzhennya j poshy'rennya nacionalizmu [Imaginary communities. Considerations about the origin and spread of nationalism]. Druge, pereroblene vy'dannya. Ky'yiv: Kry'ty'ka, 276. (in Ukrainian).

3. Grabovs'ka I., 2009. Koncepciya «ukayins'koyi lyudy'ny'» v filosofs'komu dorobku my'sly'teliv diaspori ta filosofiv suchasnoyi Ukrayiny [Concept of the "Ukrainian Man" in the philosophical work of diaspora thinkers and philosophers of modern Ukraine]. Ukrayins'ky'j vy'mir. Mizhnarodny'j zb. informacijny'x, osvithnix, naukovy'x, metody'chny'x statej i materialiv z Ukrayiny ta diaspori. U 3-x t. Ch. 8.T.III. Chernigiv, ChDPU im. T.G. Shevchenka. S. 69 - 72. (in Ukrainian).

4. Dy'v., napry'klad: Grabovs'ka I., 2001. Ukrayina v poshukax pozy'tyv'nogo kul'turno-antropologichnogo ty'pu. [Ukraine in search of a positive cultural-anthropological type]. Suchasnist'. N 3. S. 63 – 70 (in Ukrainian); Grabovs'ka I., 2007. Sociokul'turni ty'py "ukayins'koyi lyudy'ny'" ta yix povedinkovi vy'yavleniya. [Socio-cultural types of "Ukrainian man" and their behavioral discovery]. Kalendar-shhorichny'k "Ukrayinoznavstvo-2008". Kyev. S. 88 – 95 (in Ukrainian); Grabovs'ka I., 2011. Genderna antropologiya v strukturi filosofs'kogo znannya: osvithnij ta naukovy'j vy'miry'. [Gender anthropology in the structure of philosophical knowledge: educational and

scientific dimensions]. Filosofiya i politologiya v konteksti suchasnoyi kul'tury. Naukovy'j zhurnal. Vy'p. 2. Dn-sk: Vy'd-vo Dnipropetrovs'kogo nacional'nogo universy'tetu. S. 146 – 152 (in Ukrainian); Grabovs'ka I., 2012. Mental'ni xaraktery'sty'ky' ukayinciv u tvorchij spadshhy'ni Yuriya Ly'py'. [Mental characteristics of Ukrainians in the creative heritage of Yuri Lipy]. Shosti Ly'pivs'ki chy'tannya. Materialy' Vseukrayins'koyi naukovoyi konferenciyi. K.: Ukrayins'ka vy'davny'cha spilka im. Yu.Ly'py', S. 14 – 19 (in Ukrainian); Grabovs'ka I. M., 2014. Shevchenkivs'ka lyudy'na (do py'tannya pro evolyuciyu ukayins'kogo sociokul'turnogo ty'pu osoby'stosti). [Shevchenko man (to the question of the evolution of the Ukrainian socio-cultural type of personality)]. Zbirny'k tez naukovoprakty'chnogo seminaru «T. G. Shevchenko i suchasna gumanitarna nauka». K.: DETUT. S. 11 – 14 (in Ukrainian); Grabovs'ka I., Tal'ko T., 2015. Pry'ncy'p lyudy'nomimosti v konteksti svitoglyadno-metodologichny'x zasad ukayins'koyi gumanitary'sty'ky'. [The principle of humanity in the context of the philosophical and methodological foundations of Ukrainian humanities]. Materialy' mizhnar. n-p. konf. «Lyudy'novy'mirnist' garmonizaciyi kul'turno-osvithn'ogo prostoru majbutnix pedagogiv: naukovy dosyagnennya i perspekty'vy». Melitopol'. S. 30 – 33 (in Ukrainian).

5. Dy'v. pro ce detal'nishe: Grabovs'ky'j S., 2009. XX st. ta ukayins'ka lyudy'na. Vy'kly'ky' i vidpovidi. [Twentieth century and a Ukrainian man. Challenges and Answers]. K: Sty'los. 227 (in Ukrainian).

6. Lisovy'j V. Ukrayins'ka lyudy'na j rosijs'ky'j totalitary'zm. [Ukrainian man and Russian totalitarianism]. Article. Retrieved from URL (in Ukrainian).

7. Losyev I. Chy'm s'ogodni ukayins'ka naciya vidriznyayet'sya vid rosijs'koyi. [What is the difference between the Ukrainian nation and the Russian one today]. Article. Retrieved from URL (in Ukrainian).

8. Malanyuk Ye., 1959. Malorosijstvo. [Malorosijstvo]. N'yu-York. (in Ukrainian).

9. Skry'nny'k Z., 2013. Ukrayins'ka lyudy'na v labiryntax ogroshevlennogo svitu. [Ukrainian man in the labyrinths of the great world]. Universy'tets'ka kafedra. Kul'turologiya. Aksiologiya. Filosofiya. Etnologiya. Dy'skusiya. Recenziya. Anotaciya: al'm. / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrayiny; DVNZ "Ky'yiv. nac. ekon. un-t im. V. Get'mana"; In-t pry'klad. ta prof. ety'ky'; [golov. red. Yu. Vil'chy'ns'ky'j]. K: KNEU. Vy'p. 2. S. 45 - 56. (in Ukrainian).

10. 2015. Ukrayins'ka lyudy'na v yevropejs'komu sviti: vy'miry' identy'chnosti: navchal'ny'j posibny'k. [Ukrainian person in the European world: dimensions of identity: tutorial] / kol. avtoriv; za red. d-ra ekon. nauk, prof. T. S. Smovzhenko, d-ra filos. nauk, prof. Z. E. Skry'nny'k. K: UBS NBU. 609 (in Ukrainian).

11. Fanon F. O nasilii [About Violence]. Article. Retrieved from URL (in Russian).

12. Shamraj V.V., 2015. Moderne suspil'stvo: vid liberal'noyi i totalitarnoyi utopij do merezhnoyi social'nosti [Modern society: from liberal and totalitarian

utopia to network sociality]: Monografiya. Ky'viv: NAN Ukrainyiny. 306 (in Ukrainian).

13. Shklyar V. Nova ukayins`ka lyudy`na — ce zagostrene pochuttya gidnosti. [A new Ukrainian man is a heightened sense of dignity]. Article. Retrieved from URL (in Ukrainian).

14. Shlemkevych M., 1954. Zagublena ukayins`ka lyudy`na. [The lost Ukrainian man]. N'yu-Jork, 158 (in Ukrainian).

УДК 327(477)

Сергій Грабовський

БОГДАН ГАВРИЛИШИН: ПОРЯДОК ДЕННИЙ НА ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена основним ідеям і концептуальним розробкам значного вченого та громадського діяча Богдана Гаврилишина (1926-2016). Він був одним із найбільш знаних у світі представників повоєнної української діаспори. Гаврилишин являв собою класичний взірць того, що зветься self-made-men. Одержавши серйозну освіту (як інженерну, так і менеджерську), Гаврилишин став радником багатьох урядів і провідних компаній світу, співзасновником Римського клубу і Світового економічного форуму у Давосі. Найвідомішою працею Гаврилишина стала доповідь Римському клубу під назвою «Дороговкази в майбутнє. До ефективніших суспільств» (опублікована 1980 року). Вона є стислим, але ґрунтовним аналізом ситуації у тодішньому світі, оглядом нагальних і перспективних проблем, які стояли на глобальному і регіональних рівнях, та абрис середньострокового майбутнього провідних держав світу в залежності від обраних ними сценаріїв розвитку. Сам Гаврилишин говорив, що його життєвий досвід вплинув на методологію «Дороговказів у майбутнє». Адже автор доповіді Римському клубу певні періоди свого життя провів у різночленних одна від одної за типом соціально-політичного й економічного ладу країнах, відтак склав собі уявлення про цивілізацію як про систему взаємодоповнюючих/конкуруючих форм і способів організації суспільного буття. Гаврилишин описував світ не як дихотомію априорі «хорошого» та «поганого», а як помережане складними візерунками різнобарв'я способів життя, де може існувати чимало «хороших» варіантів, істотно відмінних між собою. Ефективні суспільства, на його думку, можуть бути організовані по-різному, та залишатися ефективними. Адресовані останнім декадам ХХ століття ідеї «Дороговказів у майбутнє» і нині у більшості залишаються актуальними. У ХХІ столітті Богдан Гаврилишин розвивує їх і поглиблює критику існуючого стану справ у світі. При цьому Гаврилишин головною проблемою вважав ледь не тотальну «економізацію» світогляду й політичної та господарчої практики, коли робляться спроби зведення всіх суспільних процесів – від виробничих до культурних – до одного виміру, до сьогочасної фінансової доцільності. Автор статті стисло описує ці ідеї, аналізує їхню прогностичну цінність та виправданість критичних закидів. Значну увагу Гаврилишин присвячував проблемам ствердження України як незалежної держави та пошуку оптимальних сценаріїв її розвитку. Стаття у стислому вигляді резюмує погляди Гаврилишина на цю проблематику.

Ключові слова: Богдан Гаврилишин, ефективні суспільства, Римський клуб, економічні моделі, сценарії розвитку.

Serhiy Hrabovsky

BOHDAN HAVRYLYSHYN: AGENDA FOR THE 21ST CENTURY

Abstract. The article is devoted to the basic ideas and conceptual developments of the great scientist and public figure Bohdan Havrylyshyn (1926-2016). He was one of the most well-known representatives of the post-war Ukrainian Diaspora in the world. Havrylyshyn was a classic example of what is called self-made-men. Having received a serious education (both engineering and managerial), Havrylyshyn became an adviser to many governments and leading companies in the world, co-founder of the Club of Rome and the World Economic Forum in Davos.

The most famous work of Havrylyshyn was a report by the Club of Rome entitled "Towards More Effective Societies. Road Maps To The Future" (published in 1980). It is a concise but thorough analysis of the situation in the then world, a review of the pressing and perspective problems that were at the global and regional levels, and the outline of the medium-term future of the world's leading powers, depending on their chosen scenarios of development.

Havrylyshyn said, that his life experience influenced the methodology of "Road Maps To The Future". After all, the author of the report of the Club of Rome certain periods of his life spent in remarkably different from each other in the type of socio-political and economic system of the States, and thus formed an idea of civilization as a system of complementary/competing forms and ways of organizing social life. Havrylyshyn described the world not as a dichotomy of the a priori "good" and "bad", but how the complex patterns of multi-collared ways of life are conveyed, where there may be many "good" variants that are essentially different from each other. Effective societies, in his opinion, can be organized in different ways, and remain effective.

Ideas of "Road Maps To The Future" were addressed to the last decades of the twentieth century, but now, for the most part, they remain relevant. In the 21st century Bohdan Havrylyshyn developed them and deepened the critique of the current state of affairs in the world. At the same time, Havrylyshyn considered the main problem almost total "economization" of world outlook and political and economic practice, when attempts are made to bring all social processes - from industry to culture - to one measure, to the expedient financial expediency. The author of the article summarizes these ideas, analyzes their predictive value and justifies critical accusations.

Havrylyshyn devoted considerable attention to the problems of asserting Ukraine as an independent state and to find the best scenarios for its development. The article summarizes the views of Havrylyshyn on this issue in a concise form.

Keywords: Bohdan Havrylyshyn, effective societies, the Club of Rome, economic models, development scenarios.